

Barbara Dudzik

Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Marii Skłodowskiej-Curie

e-mail: barbara.dudzik@poczta.umcs.lublin.pl

ORCID: 0000-0003-3656-0766

**STATUS PRAWNY POKRZYWDZONEGO
W POSTĘPOWANIU W PRZEDMIOCIE
ODPOWIEDZIALNOŚCI DYSCIPLINARNEJ
STUDENTÓW**

**LEGAL STATUS OF THE VICTIM IN PROCEEDINGS
AS TO DISCIPLINARY RESPONSIBILITY OF STUDENTS**

Abstract

The article is devoted to the issue of the legal status of the victim in proceedings as to disciplinary responsibility of students. The rights of the victim in both the explanatory proceedings and the proceedings before disciplinary commission have been presented. Problems occurring in the practice of disciplinary bodies as well as ways of solving them have been indicated. Many *de lege ferenda* proposals have been also been formulated.

KEYWORDS

disciplinary responsibility, students, disciplinary proceedings, victim

SŁOWA KLUCZOWE

odpowiedzialność dyscyplinarna, studenci, postępowanie dyscyplinarne, pokrzywdzony

1. UWAGI WSTĘPNE

Reforma szkolnictwa wyższego, dokonana na mocy przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce¹, zmieniła w zasadzie całościowo i w sposób rewolucyjny dotychczasowe regulacje. Wprowadzone zmiany dotyczyły także obszaru odpowiedzialności dyscyplinarnej, jednakże głównie w odniesieniu do nauczycieli akademickich. W niewielkim natomiast stopniu zmodyfikowano przepisy regulujące postępowanie dyscyplinarne w sprawach studentów i doktorantów. Niewątpliwie jedną z najistotniejszych zmian było nadanie pokrzywdzonemu statusu strony postępowania wyjaśniającego w sprawach dyscyplinarnych wszystkich grup społeczności akademickiej: nauczycieli akademickich, doktorantów i studentów.

Celem niniejszego artykułu jest określenie pozycji prawnej pokrzywdzonego w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej studentów na gruncie obecnie obowiązujących przepisów oraz ocena, czy wprowadzone zmiany faktycznie wzmocniły jego pozycję procesową i umożliwiają mu aktywną rolę w tym postępowaniu.

2. POKRZYWDZONY W POSTĘPOWANIU W PRZEDMIOCIE ODPOWIEDZIALNOŚCI DYSCYPLINARNEJ STUDENTÓW – PODSTAWA PRAWNA I DEFINICJA

Uczestnikiem postępowania jest podmiot, dla którego przepisy regulujące odpowiedzialność dyscyplinarną przewidują określoną rolę w tym postępowaniu i dla którego wynikają z tych przepisów odpowiednie uprawnienia i obowiązki procesowe².

¹ Tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 85, z późn. zm.; dalej: p.s.w.n.

² Definicję uczestnika postępowania dyscyplinarnego przyjmuję za ugruntowaną w literaturze karnoprosesowej definicją uczestnika procesu karnego (zob. M. Cieślak, *Polska procedura karna*, Warszawa 1984, s. 33; E. Skrętowicz, (w:) R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2009, s. 124).

Rozważania dotyczące pokrzywdzonego, jako uczestnika postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej, wypada zatem zacząć od wskazania przepisów, w których uregulowane są zasady tej odpowiedzialności oraz przebieg postępowania. Podstawowym aktem prawnym w tej materii jest wspomniana już ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (art. 307–321) oraz rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 28 września 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego w sprawach studentów, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia³. Dodatkowo, w sprawach nieuregulowanych stosuje się odpowiednio również przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego⁴, z wyłączeniem art. 82 (art. 320 p.s.w.n.).

Należy podkreślić, że ani powyższa ustawa, ani rozporządzenie nie definiują pojęcia „pokrzywdzony”. Co więcej, o ile w rozporządzeniu ustawodawca posłużył się terminem „pokrzywdzony” w kilku przepisach, to w ustawie w części odnoszącej się do odpowiedzialności dyscyplinarnej studentów nie posługuje się nim ani razu. Szukając zatem definicji pokrzywdzonego, uzasadnione jest odpowiednie stosowanie w tym zakresie przepisów Kodeksu postępowania karnego (art. 49 i n. k.p.k. w z zw. z art. 320 p.s.w.n.). W konsekwencji należy przyjąć, że na gruncie postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej studentów pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez delikt dyscyplinarny⁵. Może być nim również niemająca osobowości prawnej instytucja państwowa lub samorządowa, a także inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną. Nie stosuje się natomiast w postępowaniu dyscyplinarnym przepisu art. 49 § 3 k.p.k. ze względu na jego bezprzedmiotowość⁶. Zakład ubezpieczeń nie może być więc uważany za pokrzywdzonego w omawianym postępowaniu, gdyż nie służy ono dochodzeniu roszczeń cywilnoprawnych⁷.

³ Dz.U. z 2018 r., poz. 1882; dalej: r.p.w.d.

⁴ Tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 30, z późn. zm.; dalej: k.p.k.

⁵ Delikt dyscyplinarny, czyli przewinienie dyscyplinarne, to naruszenie przepisów obowiązujących w uczelni oraz czyn uchybiający godności studenta (art. 307 ust. 1 p.s.w.n.).

⁶ Odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego w postępowaniu dyscyplinarnym może przybrać jedną z trzech różnych form: zastosowanie wprost konkretnego przepisu, zastosowanie go z odpowiednimi modyfikacjami bądź może polegać na odmowie zastosowania przepisu ze względu na określone różnice (K. Dudka, *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz zakres stosowania przepisów k.p.k. w postępowaniu dyscyplinarnym wobec nauczycieli akademickich*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2007, t. IX, s. 14; P. Czarnecki, *Status obwinionego w postępowaniach dyscyplinarnych w polskim systemie prawnym*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2017, nr 4, s. 85).

⁷ O celach odpowiedzialności dyscyplinarnej zob. szerzej: D. Bek, O. Sitarz, *Mediacja w postępowaniu dyscyplinarnym prowadzonym wobec członków społeczności akademickiej*, „Forum Prawnicze” 2018, nr 5(49), s. 42; R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 51–59 i powołana tam literatura.

3. POKRZYWDZONY JAKO STRONA PROCESOWA

Analiza przepisów ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz rozporządzenia w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego w sprawach studentów, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia pozwala na konstatację, że pokrzywdzony może pełnić kilka ról w postępowaniu w sprawach dyscyplinarnych wobec studentów⁸. Przede wszystkim jest stroną w postępowaniu wyjaśniającym, może być również zawiadamiającym, a także osobowym źródłem dowodowym, gdy składa zeznania jako świadek, oraz publicznością, jeśli uczestniczy w rozprawie dyscyplinarnej.

Niewątpliwie najważniejszą rolą pokrzywdzonego jest bycie stroną procesową na etapie postępowania wyjaśniającego (art. 286 ust. 1 w zw. z art. 315 ust. 1 p.s.w.n.). Wprawdzie przepisy ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym nie mówią o tym wprost, lecz tylko nakazują stosować w tym względzie odpowiednio przepis art. 286, który statuuje strony postępowania wyjaśniającego prowadzonego wobec nauczycieli akademickich. W myśl tego przepisu, pokrzywdzony jest stroną postępowania wyjaśniającego, obok osoby, której czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające, oraz osoby, która zawiadomiła o popełnieniu deliktu dyscyplinarnego. Nadanie pokrzywdzonemu statusu strony procesowej, wprawdzie tylko na tym pierwszym etapie rozpoznawania sprawy dyscyplinarnej, zasługuje na podkreślenie. Jest to bowiem zasadnicza zmiana w stosunku do poprzedniego stanu prawnego, gdy żaden z przepisów ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym⁹ i rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 6 grudnia 2006 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego wobec studentów¹⁰ nie wspominał nawet o pokrzywdzonym. Całkowite pominięcie tego podmiotu powodowało, że pokrzywdzeni nie mieli żadnych praw w toczących się na uczelniach postępowaniach ani żadnego wpływu na ich przebieg czy wynik. Brak regulacji zapewniających pokrzywdzonemu choćby minimalny wpływ na przebieg postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej studentów, przy jednoczesnym rozbudowaniu gwarancji dla obwinionego, był całkowicie niezrozumiały i wzbudzał uzasadniony sprzeciw. Zaczęto więc szukać rozwiązania tej sytuacji i zdarzało się, iż organy postępowania wyjaśniającego uznawały, że skoro przepisy nic nie mówią o pokrzywdzonym, to jest to kwestia nieuregulowana i odpowiednie zastosowanie powinny mieć przepisy Kodeksu postępowania karnego

⁸ Termin „uczestnik postępowania” to pojęcie o bardzo szerokim znaczeniu i dlatego wyróżnia się wiele kategorii uczestników (zob. rozważania dotyczące uczestników na gruncie procesu karnego: I. Nowikowski, (w:) C. Kulesza (red.), *Strony i inni uczestnicy postępowania karnego. System prawa karnego procesowego*, t. VI, Warszawa 2016, s. 49 i n.).

⁹ Dz.U. nr 164, poz. 1365, z późn. zm.; dalej: p.s.w.

¹⁰ Dz.U. nr 236, poz. 1707; dalej: rozporządzenie z 2006 r.

(art. 223 p.s.w.)¹¹. Niezaprzeczalnie taki zabieg interpretacyjny był korzystny dla osób pokrzywdzonych, gdyż w ten sposób przyznawano im takie same uprawnienia jak pokrzywdzonym w postępowaniu przygotowawczym w procesie karnym. W konsekwencji uznawano pokrzywdzonego za stronę postępowania wyjaśniającego. Pomimo dostrzeżenia potrzeby wzmocnienia pozycji procesowej pokrzywdzonego, nie można jednak zaaprobować prezentowanego stanowiska. Odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego, o którym mowa w art. 223 p.s.w., nie powinno prowadzić do kreowania nowego uczestnika postępowania dyscyplinarnego. Byłoby to sprzeczne z przepisami tej ustawy i rozporządzenia z 2006 r. Nieustanowienie w przepisach regulujących odpowiedzialność dyscyplinarną uczestnika postępowania w osobie pokrzywdzonego nie oznacza bowiem, że jest to luka, którą można wypełnić, stosując odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego. Taki brak przepisów należy odczytywać jako zamierzony cel ustawodawcy. Skoro więc w żadnym z przepisów nie było mowy o pokrzywdzonym, to znaczy, że ten podmiot nie był uczestnikiem postępowania. Należy uznać, że przepis § 1 pkt 3 rozporządzenia z 2006 r., zgodnie z którym stronami są obwiniony i rzecznik dyscyplinarny, był przepisem regulującym tę kwestię w sposób zupełny. Tym samym, nieprawidłowe było sięganie po przepisy Kodeksu postępowania karnego w celu ustanowienia pokrzywdzonego stroną postępowania wyjaśniającego. W tym przypadku odpowiednie zastosowanie powinno przybrać formę odmowy zastosowania przepisów o pokrzywdzonym, zawartych w Kodeksie postępowania karnego.

De lege lata nie ma już powyższych wątpliwości, gdyż nadano pokrzywdzonemu status strony procesowej w postępowaniu wyjaśniającym. Warto zatem zastanowić się, jakie było *ratio legis* tej zmiany. Czy wynikała ona z dostrzeżenia potrzeby wzmocnienia pozycji procesowej pokrzywdzonego i ochrony jego praw w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej? Czy też u jej podstaw legła po prostu chęć wyeliminowania omówionych wyżej wątpliwości, które często powstawały w praktyce i prowadziły do rozbieżnych interpretacji? Trudno udzielić jednoznacznej odpowiedzi na te pytania, tym bardziej że w uzasadnieniu projektu ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce jest tylko jedno zdanie, które może sugerować motywy tej zmiany: „Precyzyjnie określono strony postępowania wyjaśniającego i ich uprawnienia”¹². Odnosi się ono wprawdzie do

¹¹ Warto w tym miejscu odwołać się do opinii Konferencji Rektorów Zawodowych Szkół Polskich do projektu rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 6 grudnia 2006 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego wobec studentów, w której podnoszono problem w określeniu stron postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego oraz zastanawiano się nad możliwością odpowiedniego zastosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego w tym zakresie, np. co do statusu pokrzywdzonego, http://www.bip.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/6b529a285fc7c8cfb04234d509160c5a.pdf, dostęp: 10.10.2020 r.

¹² Uzasadnienie rządowego projektu ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, druk sejmowy VIII kadencji nr 2446, s. 60; <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=2446>, dostęp: 10.10.2020 r.

postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, ale w związku z faktem, że zmiana statusu pokrzywdzonego dotyczy wszystkich trzech grup społeczności akademickiej, należy je odnieść także do postępowania wobec studentów. Zawarty w uzasadnieniu argument wskazuje raczej na zamiar uniknięcia wątpliwości interpretacyjnych co do tego, kto jest stroną postępowania. Jednakże zamysł ten mógłby być osiągnięty również wówczas, gdyby ustawodawca określił strony postępowania, ale nie wymienił wśród tych podmiotów pokrzywdzonego. Skoro jednak pokrzywdzony został *expressis verbis* uznany za stronę procesową, to zasadny wydaje się pogląd, że fakt ten wiąże się również z wolą objęcia ochroną jego interesów w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej. W konsekwencji można sformułować wniosek, iż oznacza to modyfikację celów postępowania dyscyplinarnego. Wprawdzie żaden przepis nie wymienia tych celów, a dodatkowo w piśmiennictwie kwestia ta jest różnie postrzegana, to jednak zdecydowanie dominuje pogląd, że ochrona interesów pokrzywdzonego nie jest jednym z nich. W świetle dokonanej zmiany powyższe stanowisko można skutecznie zanegować. Jeżeli bowiem ustawodawca wprowadza pokrzywdzonego jako uczestnika postępowania i nadaje mu status strony, to jest to równoznaczne z koniecznością zapewnienia ochrony jego interesów w tym postępowaniu. Z uwagi na specyfikę odpowiedzialności dyscyplinarnej oczywiste jest, że nie może to być zasadniczy cel tego postępowania, które jednak powinno być prowadzone w taki sposób, aby prawa pokrzywdzonego były w nim respektowane, zaś jego interes prawny został uwzględniony w orzeczeniu¹³.

Warto zatem przeanalizować, jakie uprawnienia procesowe przysługują pokrzywdzonemu i czy gwarantują mu one możliwość skutecznej ochrony jego praw w studenckich sprawach dyscyplinarnych.

4. UPRAWNIENIA POKRZYWDZONEGO W POSTĘPOWANIU WYJAŚNIAJĄCYM

Nawet pobieżna lektura przepisów ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz rozporządzenia w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego w sprawach studentów, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia prowadzi do konkluzji, że na ich podstawie pokrzywdzony ma niewiele uprawnień, pomimo posiadania statusu strony procesowej. I tak, ustawa w części dotyczącej postępowania wobec studentów, nie wspomina w ogóle o pokrzywdzonym i nie statuuje dla niego żadnych praw. Jeżeli

¹³ Zob. rozważania na temat ochrony interesów pokrzywdzonego w postępowaniu karnym: D. Czerwińska, *Uwzględnienie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego jako cel procesu karnego w świetle Konstytucji RP i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Ius Novum” 2020, nr 1, s. 79 i n.

zaś chodzi o rozporządzenie, to zgodnie z § 5 ust. 1 pkt 2 r.p.w.d. rzecznik dyscyplinarny ma obowiązek zawiadomić pokrzywdzonego o wszczęciu postępowania wyjaśniającego, natomiast na podstawie § 11 ust. 3 pkt 2 r.p.w.d. jest zobowiązany doręczyć mu zatwierdzone przez rektora postanowienie o umorzeniu postępowania wyjaśniającego wraz z uzasadnieniem. Uprawnienia pokrzywdzonego sprowadzają się zatem wyłącznie do sfery informacyjnej i to tylko w dwóch wskazanych wyżej przypadkach.

Może zatem szukając uprawnień pokrzywdzonego, należy sięgnąć również do Kodeksu postępowania karnego i zastosować odpowiednio przepisy dotyczące pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym? Na gruncie obecnego stanu prawnego takie rozwiązanie wydaje się dopuszczalne. Nie chodzi wszak o wykreowanie nowego uczestnika postępowania, tylko o doprecyzowanie jego uprawnień, tak jak to ma miejsce w przypadku obwinionego¹⁴. Stosując przepisy Kodeksu postępowania karnego, katalog przysługujących pokrzywdzonemu praw wyraźnie się zwiększa, jednak trzeba mieć na względzie, że jest to odpowiednie stosowanie, a nie wprost. Zatem nie wszystkie uprawnienia pokrzywdzonego z postępowania przygotowawczego można przypisać pokrzywdzonemu w postępowaniu wyjaśniającym. Wydaje się, że nie powinno budzić wątpliwości prawo pokrzywdzonego do korzystania z pomocy pełnomocnika, w tym również pełnomocnika z urzędu; prawo do bezpłatnej pomocy tłumacza; prawo dostępu do akt postępowania wyjaśniającego; możliwość składania wniosków o dokonanie przez rzecznika dyscyplinarnego czynności w postępowaniu wyjaśniającym, prawo do udziału w czynnościach postępowania przeprowadzanych na jego wniosek, a także innych czynnościach, jeżeli złoży takie żądanie; prawo do udziału w przesłuchaniu biegłego oraz prawo do zapoznania się z jego pisemną opinią; prawo do złożenia wniosku o uzupełnienie postępowania wyjaśniającego; prawo do nieujawniania w aktach sprawy informacji o jego miejscu zamieszkania i miejscu pracy. Nie znajdują natomiast zastosowania pozostałe przepisy dotyczące uprawnień pokrzywdzonego, np. do złożenia wniosku o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie wyrządzonej krzywdzie (art. 49a k.p.k.) czy też złożenia wniosku o skierowanie sprawy do mediacji (art. 23a k.p.k.), zaskarżenia postanowienia o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania¹⁵.

¹⁴ Wielokrotnie podnosi się, że model postępowania dyscyplinarnego jest bardzo zbliżony do modelu postępowania karnego i z tego względu podstawowe zasady obowiązujące w tym postępowaniu znajdą zastosowanie do postępowania dyscyplinarnego i poprzedzającego go postępowania wyjaśniającego (wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29 marca 2019 r., III APo 23/18, LEX nr 2695050). Wprawdzie głównie chodzi o zapewnienie praw i gwarancji procesowych obwinionemu, analogicznie do tych, jakie ma oskarżony w procesie karnym, to jednak nic nie stoi na przeszkodzie, by po uznaniu pokrzywdzonego za stronę postępowania również jemu zapewnić prawa i gwarancje procesowe na wzór tych, które ma on w postępowaniu przygotowawczym.

¹⁵ Zagadnienie odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej jest zawsze wskazywane jako wysoce problematyczne.

Poczynione wyżej rozważania pozwalają stwierdzić, że *de lege lata* pokrzywdzony ma obiektywnie szeroki wachlarz uprawnień w postępowaniu wyjaśniającym i może mieć realny wpływ na jego przebieg. Dzięki temu dotychczasowy brak udziału pokrzywdzonego w postępowaniu wyjaśniającym, będący wynikiem obowiązujących poprzednio rozwiązań prawnych, zapewne ulegnie zmianie. Czy tak się stanie? Czy pokrzywdzeni będą faktycznie korzystali z przyznanych im uprawnień? Udzielenie odpowiedzi na postawione pytania byłoby przedwcześnie. Nowe przepisy, stwarzające możliwość udziału pokrzywdzonego w postępowaniu przejściowym, weszły bowiem w życie stosunkowo niedawno, tj. w dniu 1 października 2018 r., więc na miarodajną ocenę ich funkcjonowania trzeba jeszcze poczekać. W tym miejscu warto zauważyć, że nieocenione byłyby badania empiryczne, których wyniki pozwoliłyby potwierdzić lub zanegować tezę o wyraźnym zwiększeniu aktywności pokrzywdzonego w postępowaniu wyjaśniającym. Już teraz można jednak zauważyć, że czynnikiem, który może mieć istotny wpływ na tę aktywność, jest kwestia poinformowania pokrzywdzonego o przysługujących mu uprawnieniach. Trudno bowiem realizować swoje prawa, jeśli się ich nie zna. W tym miejscu należy zaznaczyć, że rzecznik dyscyplinarny nie ma obowiązku pouczenia pokrzywdzonego o jego uprawnieniach, a jednocześnie jest zobligowany do pouczenia studenta, którego czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające (§ 5 ust. 2 r.p.w.d.). Z uwagi na powyższe uzasadniony jest wniosek *de lege ferenda*, by wprowadzić obowiązek pouczenia również pokrzywdzonego o jego uprawnieniach procesowych¹⁶.

Uznanie, że pokrzywdzony ma stworzone ramy prawne do aktywnego uczestnictwa w postępowaniu wyjaśniającym, nie jest równoznaczne z przyjęciem stanowiska, iż są one wystarczające. Istotne byłoby przyznanie pokrzywdzonemu chociażby prawa do złożenia zażalenia na postanowienie o umorzeniu postępowania wyjaśniającego. Takie rozwiązanie funkcjonuje w postępowaniu w sprawach dyscyplinarnych nauczycieli akademickich (art. 298 ust. 1 p.s.w.n.) i trudno racjonalnie uzasadnić, dlaczego takiego uprawnienia nie ma pokrzywdzony deliktem dyscyplinarnym popełnionym przez studenta. Równie ważne wydaje się wprowadzenie możliwości zaskarżenia przez pokrzywdzonego postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania wyjaśniającego¹⁷. Te dwa uprawnienia

¹⁶ Warto byłoby rozważyć opracowanie formularzy pouczeń o prawach i obowiązkach zarówno pokrzywdzonego, jak i pozostałych stron postępowania wyjaśniającego, na wzór pouczeń funkcjonujących w procesie karnym. Jest to kwestia tym bardziej istotna, że odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego w postępowaniu w kwestii odpowiedzialności dyscyplinarnej jest bardzo często problematyczne i implikuje w praktyce wiele trudności.

¹⁷ Postanowienie o odmowie jest niezaskarżalne również w postępowaniu wobec nauczycieli akademickich, aczkolwiek w poprzednim stanie prawnym pokrzywdzony mógł złożyć zażalenie na tę decyzję. Zob. B. Dudzik, *Pokrzywdzony w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich (wybrane kwestie)*, (w:) C. Kulesza, A. Sakowicz (red.), *Ewolucja polskiego wymiaru sprawiedliwości w latach 2013–2018 w świetle standardów rzetelnego procesu*, Białystok 2019, s. 660.

dawałyby mu realny wpływ na wszczęcie i sposób zakończenia postępowania wyjaśniającego, a tym samym wzmocniłyby jego sytuację procesową.

Pożądane byłoby również informowanie pokrzywdzonego przez rzecznika dyscyplinarnego o skierowaniu do komisji dyscyplinarnej wniosku o ukaranie lub wniosku do rektora o ukaranie studenta karą upomnienia. Zwłaszcza w przypadku drugiego z wymienionych wniosków jest to niezwykle istotne, ponieważ inicjuje postępowanie, w którym rektor jednoosobowo, w sposób arbitralny może nałożyć na studenta karę upomnienia. Przepisy wymagają, by przed wymierzeniem tej kary rektor wysłuchał tego studenta lub jego obrońcy (art. 312 ust. 1 p.s.w.n.), nie wspominając nawet o możliwości wysłuchania pokrzywdzonego. Okoliczności te mogą wzbudzać wątpliwości pokrzywdzonego, czy nałożona kara jest adekwatna do czynu studenta oraz czy procedowanie w tym trybie nie jest sposobem na uniknięcie publicznego rozpatrzenia spraw niezręcznych dla uczelni¹⁸. Uzasadniony wydaje się zatem postulat modyfikacji art. 312 ust. 1 p.s.w.n., tak aby wprowadzić obowiązek wysłuchania przez rektora również pokrzywdzonego, oraz zobowiązać rektora, by przy nakładaniu kary upomnienia ocenił, czy interes pokrzywdzonego temu się nie sprzeciwia. Ponadto, w celu zapewnienia większej transparentności, warto byłoby informować pokrzywdzonego o treści wydanego w tym trybie rozstrzygnięcia¹⁹.

5. UPRAWNIENIA POKRZYWDZONEGO W POSTĘPOWANIU DYSCYPLINARNYM

Postępowanie dyscyplinarne *sensu stricto* to postępowanie w sprawie o delikt dyscyplinarny prowadzone przez komisję dyscyplinarną²⁰. Zgodnie z art. 314 ust. 1 p.s.w.n. wszczyna je komisja dyscyplinarna na wniosek właściwego rzecznika

¹⁸ R. Giętkowski, *Rzecznicy dyscyplinarni postulują zmiany*, „Forum Akademickie” 2016, nr 6. Krytyczna ocena instytucji upomnienia rektorskiego w postępowaniu wobec nauczycieli akademickich może być w całości odniesiona do tej instytucji w postępowaniu wobec studentów.

¹⁹ Podobne postulaty zostały zgłoszone w odniesieniu do postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich (B. Dudzik, *Pokrzywdzony w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich (wybrane kwestie)*, (w:) C. Kulesza, A. Sakowicz (red.), *Ewolucja...*, s. 661).

²⁰ W literaturze spotyka się odróżnianie pojęcia postępowanie dyscyplinarne *sensu largo* – jako postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej, obejmującego swym zakresem zarówno postępowanie wyjaśniające, jak i postępowanie przed komisją dyscyplinarną, oraz postępowanie dyscyplinarne *sensu stricto* – czyli postępowanie przed komisją dyscyplinarną (zob. K. Dudka, *Stosowanie przepisów k.p.k. w postępowaniu dyscyplinarnym w stosunku do nauczycieli akademickich*, (w:) P. Hofmański (red.), *Węzłowe problemy procesu karnego*, Warszawa 2010, s. 355; S. Patyra, (w:) M. Czuryk, M. Karpiuk, J. Kostrubiec (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym po nowelizacji. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2015, s. 298).

dyscyplinarnego. Szczegółowo kwestię tę reguluje § 13 ust. 4 pkt 1 r.p.w.d., który stanowi, że postanowienie o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego i skierowaniu sprawy do rozpoznania na rozprawie wydaje na posiedzeniu niejawnym skład orzekający, powołany do rozpatrzenia sprawy przez przewodniczącego komisji dyscyplinarnej (§ 13 ust. 3 i 4 r.p.w.d.). Na tym etapie postępowania pokrzywdzony nie jest stroną procesową, nie może więc np. zadawać pytań świadkom, zgłaszać wniosków dowodowych oraz zaskarżać wydanych decyzji procesowych. Nie informuje się go nawet o treści orzeczenia komisji dyscyplinarnej. W pełni zasadna jest więc konkluzja, że możliwości pokrzywdzonego skutecznego oddziaływania na przebieg i wynik postępowania dyscyplinarnego są praktycznie żadne.

Pokrzywdzony na tym etapie może pełnić rolę osobowego źródła dowodowego, składając zeznania jako świadek, i wówczas powinien być przesłuchany w pierwszej kolejności (art. 384 § 3 k.p.k. w zw. z art. 320 p.s.w.n.). Może również uczestniczyć w rozprawie w charakterze publiczności, gdyż rozprawa dyscyplinarna jest jawna (art. 316 ust. 2 p.s.w.n.). Niejasna jest jednak kwestia, w jaki sposób pokrzywdzony miałby dowiedzieć się o terminie i miejscu rozprawy, ponieważ przepisy nie statuują obowiązku zawiadomienia go o tym²¹. Należałoby zatem wprowadzić zmianę w tym zakresie, tak aby informacja o terminie i miejscu rozprawy była przekazywana również pokrzywdzonemu.

Warto jednak zauważyć, że pomiędzy skierowaniem przez rzecznika dyscyplinarnego wniosku o ukaranie a wszczęciem postępowania dyscyplinarnego są podejmowane czynności procesowe. Ten etap postępowania ma charakter przejściowy i *de facto* nie jest postępowaniem wyjaśniającym ani postępowaniem dyscyplinarnym, chociaż przepisy regulujące te czynności są usytuowane w rozdziale 3 r.p.w.d., zatytułowanym „Postępowanie dyscyplinarne”. W ramach tych czynności przewidziano dla pokrzywdzonego dwa uprawnienia. Po pierwsze, należy doręczyć mu wydane przez skład orzekający postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, na które może złożyć zażalenie do odwoławczej komisji dyscyplinarnej (§ 14 ust. 2 i 3 r.p.w.d.). Ponadto doręcza się mu także postanowienie składu orzekającego o zwrocie wniosku o ukaranie rzecznikowi dyscyplinarnemu w celu uzupełnienia postępowania wyjaśniającego (§ 14 ust. 2 r.p.w.d.).

Kończąc rozważania na temat statusu pokrzywdzonego w postępowaniu dyscyplinarnym, nie sposób nie wspomnieć o występującym w praktyce problemie dotyczącym możliwości przybrania przez pokrzywdzonego roli oskarżyciela posiłkowego ubocznego²². W procesie karnym oskarżyciel posiłkowy uboczny

²¹ Przewodniczący składu orzekającego wzywa na rozprawę obwinionego, świadków i biegłych oraz zawiadamia o jej terminie rektora, rzecznika dyscyplinarnego i obrońcę obwinionego (§ 15 ust. 1 r.p.w.d.).

²² Analogiczny problem występuje w postępowaniu dyscyplinarnym w sprawach nauczycieli akademickich (zob. W. Bar, *Nowe prawo i ... stare/nowe dylematy. Sprawy dyscyplinarne na-*

jest stroną postępowania sądowego, obok oskarżyciela publicznego. Może się nim stać pokrzywdzony, który w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego złoży stosowne oświadczenie (art. 53–54 k.p.k.) i w ten sposób nabywa status strony procesowej przed sądem. Skoro więc na mocy art. 320 p.s.w.n. odpowiednie zastosowanie w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej studentów znajdują przepisy Kodeksu postępowania karnego, to może pokrzywdzony deliktem dyscyplinarnym ma również takie uprawnienie? Na tak postawione pytanie należy udzielić odpowiedzi przeczącej. Odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego może mieć miejsce wyłącznie w sprawach nieuregulowanych, zaś z treści przepisów ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce jednoznacznie wynika, że stronami postępowania przed komisją dyscyplinarną są rzecznik dyscyplinarny i obwiniony (art. 292 ust. 1 w zw. z art. 316 p.s.w.n.). Z tego względu nie jest możliwe przybranie przez pokrzywdzonego roli oskarżyciela posiłkowego ubocznego w postępowaniu dyscyplinarnym.

Nie oznacza to jednak, że przyjęte rozwiązanie jest słuszne. Wielu praktyków, a także przedstawicieli nauki dostrzega potrzebę wzmocnienia pozycji pokrzywdzonego również na tym etapie rozpoznawania sprawy i zgłasza postulaty zmian w tym względzie²³. Sam fakt, że pokrzywdzeni składają pisma, w których wyrażają wolę pełnienia roli oskarżycieli posiłkowych ubocznych świadczy o tym, że chcą być aktywni w tym postępowaniu. Całkowite niemalże zignorowanie pokrzywdzonego w postępowaniu dyscyplinarnym budzi uzasadniony sprzeciw i brak zrozumienia, zwłaszcza w kontekście szeroko rozbudowanych uprawnień i gwarancji procesowych obwinionego. Ponadto wskazuje się, że w innych postępowaniach dyscyplinarnych, np. wobec adwokatów i radców prawnych, pokrzywdzony jest stroną procesową w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym będącym odpowiednikiem komisji dyscyplinarnej. Jako argument przeciwko rozszerzeniu uprawnień pokrzywdzonego w postępowaniu dyscyplinarnym podnosi się fakt, że spowodowałoby to wydłużenie postępowania,

uczycieli akademickich po reformie z 2018 roku, „Teka Komisji Prawnej” 2018, nr 2, s. 14–15; B. Dudzik, *Pokrzywdzony w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich (wybrane kwestie)*, (w:) C. Kulesza, A. Sakowicz (red.), *Ewolucja...*, s. 659; M. Mętlewicz, *Pokrzywdzony? Nie znam!*, „Forum Akademickie” 2011, nr 2; Z. Świda, *Problemy proceduralne w postępowaniu dyscyplinarnym wobec nauczycieli akademickich*, (w:) I. Nowikowski (red.), *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, Lublin 2007; M. Wroński, *Uprawnienia poszkodowanych*, „Forum Akademickie” 2011, nr 12; J. Żurek, *Uprawnienia pokrzywdzonego w postępowaniu dyscyplinarnym*, „Forum Akademickie” 2016, nr 10).

²³ Takie stanowisko było prezentowane na konferencjach i szkoleniach z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej, w których udział brali rzecznicy dyscyplinarni oraz członkowie komisji dyscyplinarnych zarówno w odniesieniu do postępowania dyscyplinarnego studentów, jak i innych grup społeczności akademickiej.

zwiększyłyby jego formalizm i koszty²⁴. Być może tak by się stało, ale czy jest to wystarczający powód, by odmówić pokrzywdzonemu udziału w tym postępowaniu? Warto w tym miejscu zauważyć, że już teraz wskazuje się na nieefektywność i przewlekłość postępowań dyscyplinarnych, na trudności w zakresie odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego, na konieczność zachowania wielu wymogów formalnych w związku z przestrzeganiem gwarancji procesowych obwinionego. Z uwagi na powyższe konieczne wydaje się rozważenie wprowadzenia daleko idących zmian, mających na celu wyeliminowanie tych uciążliwości, wynikających przede wszystkim z systemowej słabości regulacji odpowiedzialności dyscyplinarnej. Tym samym otworzyłaby się możliwość uwzględnienia ochrony interesów pokrzywdzonego w postępowaniu dyscyplinarnym, bez szkody dla jego funkcjonalności i sprawności.

6. MEDIACJA

Prowadząc rozważania dotyczące pokrzywdzonego w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej studentów, wypada poczynić je również w kontekście instytucji mediacji. Słusznie bowiem podnosi się w literaturze, że właśnie w ramach postępowania mediacyjnego pokrzywdzony byłby równorzędnym partnerem mającym wpływ na przebieg rozmów i treść ugody²⁵. Czy zatem dopuszczalne jest skierowanie sprawy do mediacji, gdy delikt dyscyplinarny zostanie popełniony przez studenta? Udzielenie odpowiedzi na to pytanie wydaje się być proste, gdyż przepisy ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz rozporządzenia w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego w sprawach studentów, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia nie przewidują takiego rozwiązania. Uznając, że decyzja ustawodawcy o rezygnacji ze stosowania mediacji w sprawach dyscyplinarnych studentów jest świadoma i celowa, należy stwierdzić, że nie ma możliwości skierowania sprawy dyscyplinarnej studenta do postępowania mediacyjnego.

Warto jednak rozważyć, czy rzeczywiście nieuregulowanie tej kwestii w ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz rozporządzeniu w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego w sprawach studentów, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia przesądza definitywnie o braku możliwości stosowania mediacji. Zgodnie bowiem z art. 320 p.s.w.n. w kwestiach nieuregulowanych należy stosować odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego. Z tego względu wydawać by się mogło, że mediacja jest możliwa, dzięki odpowiedniemu stosowaniu

²⁴ K. Dudka, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, *passim*.

²⁵ D. Bek, O. Sitarz, *Mediacja w postępowaniu...*, s. 42.

art. 23a k.p.k. Jednakże odpowiednie stosowanie przepisów może przybrać różne formy, a jedną z nich jest odmowa zastosowania tych przepisów. I tak powinno stać się w tym przypadku. Za przyjęciem powyższego stanowiska przemawia przede wszystkim brak przepisów w ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz rozporządzeniu w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego w sprawach studentów, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia, dopuszczających możliwość skierowania sprawy dyscyplinarnej studenta do mediacji, przy jednoczesnym wyraźnym uregulowaniu tej kwestii w odniesieniu do nauczycieli akademickich. Na gruncie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce możliwość skierowania sprawy dyscyplinarnej nauczyciela akademickiego istnieje na każdym jej etapie, czyli przed wszczęciem postępowania wyjaśniającego (art. 282 pkt 1 p.s.w.n.), w jego trakcie (art. 287 ust. 3 p.s.w.n.) oraz w postępowaniu przed komisją dyscyplinarną (art. 293 ust. 2 p.s.w.n.). Dodatkowo mediacji poświęcony jest cały rozdział w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia mediacji, postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia²⁶.

Prowadzi to do wniosku, że brak przepisów o mediacji w postępowaniu wobec studentów jest zamierzonym działaniem ustawodawcy. Gdyby bowiem ustawodawca dopuszczał możliwość mediacji w drodze odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego, to nie konstruowałby tak precyzyjnie przepisów o mediacji w sprawach nauczycieli akademickich, pomijając przy tym całkowicie studentów i doktorantów.

Należy podkreślić, że nieprawidłowe jest również rozwiązanie polegające na uregulowaniu mediacji w aktach niższego rzędu, np. statucie uniwersytetu²⁷, skoro nie przewidują jej akty prawa powszechnie obowiązującego.

De lege ferenda należałoby wprowadzić możliwość skierowania spraw do postępowania mediacyjnego w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej studentów na wzór regulacji przyjętych w postępowaniu wobec nauczycieli akademickich. Mediacja bowiem to próba doprowadzenia do

²⁶ Dz.U. z 2018 r., poz. 1843.

²⁷ Tytułem przykładu można wskazać np. § 122 ust. 4 Statutu Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dnia 29 maja 2019 r. Stanowi on, że można skierować sprawę do mediacji, jeżeli u podłoża czynu mającego znamiona przewinienia dyscyplinarnego leży spór między członkami wspólnoty Uniwersytetu lub pracownikiem Uniwersytetu, a osobą spoza wspólnoty Uniwersytetu. Natomiast we wcześniejszym ustępie (§ 122 ust. 1) określono, że wspólnotę Uniwersytetu tworzą nauczyciele akademicki, studenci i doktoranci. Zgodnie z treścią przywołanych przepisów statutu dopuszczalna byłaby zatem mediacja, gdy osobą, która popełniła delikt dyscyplinarny, jest student, pod warunkiem że u podstaw tego czynu leży spór (delikt konfliktowy) z innym studentem, doktorantem lub pracownikiem Uniwersytetu. Pojęcie „delikt konfliktowy” przyjmuję za: D. Bek, O. Sitarz, *Mediacja w postępowaniu...*, s. 36.

ugodowego, satysfakcjonującego obie strony (pokrzywdzonego i sprawcę czynu) rozwiązania konfliktu na drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale osoby neutralnej, czyli mediatora²⁸. Jak zasadnie zauważa P. Czarnecki, jest to alternatywny, w stosunku do władczego, sposób rozstrzygnięcia sporów pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą określonego czynu²⁹. Dyskusyjna jest oczywiście kwestia, czy mediacja, wpisująca się w ideę sprawiedliwości naprawczej, jest instytucją, która pozwoli osiągnąć cele postępowania dyscyplinarnego. Wprawdzie, jak już zauważono, nie ma jednomyślności w literaturze co do wspomnianych celów, ale podkreśla się przede wszystkim funkcję represyjną, integracyjną i ochronną postępowania dyscyplinarnego, zaś funkcję kompensacyjną jedynie wspomina albo wręcz wyklucza jako sprzeczną z jego specyfiką. Trzeba jednak przyznać, że polubowne rozwiązanie konfliktu, zwłaszcza gdy student żałuje swojego czynu i chciałby zadośćuczynić wyrządzonej krzywdzie, wzmocniłoby rolę wychowawczą uczelni wyższych, których zadaniem jest przecież nie tylko edukacja, ale również wychowywanie studentów i kształtowanie wśród nich właściwych postaw moralnych i prawnych³⁰.

7. ZAKOŃCZENIE

Pokrzywdzony może pełnić w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej studentów kilka ról procesowych, które różnią się w zależności od etapu postępowania. Niewątpliwie najważniejszą spośród nich jest rola strony w postępowaniu wyjaśniającym. Nadanie tego statusu pokrzywdzonemu należy uznać za rewolucyjną wręcz zmianę, która zdecydowanie wzmocniła pozycję procesową pokrzywdzonego i stworzyła mu realne możliwości ochrony jego praw na tym etapie postępowania. Odmiennie przedstawia się sytuacja, gdy sprawa zostaje skierowana do komisji dyscyplinarnej. W postępowaniu dyscyplinarnym pokrzywdzony nie jest stroną procesową, a przewidziane dla niego uprawnienia są w zasadzie tylko symboliczne. Przyjęte rozwiązanie nie zasługuje na akceptację i wymaga zmian ukierunkowanych na wzmocnienie pozycji procesowej pokrzywdzonego również na tym etapie rozpoznania sprawy dyscyplinarnej.

²⁸ E. Bieńkowska, *Mediacja w sprawach karnych. Stan prawny na 1 września 2011 r. – materiały promocyjne*, Warszawa 2011, s. 4; cyt. za: P. Czarnecki, *Rola pełnomocnika pokrzywdzonego w toku mediacji w sprawach karnych*, (w:) *Rola reprezentantów stron w postępowaniach sądowych*, Kraków 2019, s. 74.

²⁹ P. Czarnecki, *Rola pełnomocnika...*, s. 75.

³⁰ T. Sroka, *Przestępstwo jako przewinienie dyscyplinarne w perspektywie celów postępowania dyscyplinarnego wobec studentów*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, z. 1, s. 5–9.

REFERENCES

- Bar W., *Nowe prawo i ... stare/nowe dylematy. Sprawy dyscyplinarne nauczycieli akademickich po reformie z 2018 roku*, „TeKa Komisji Prawnej” 2018, nr 2
- Bek D., Sitarz O., *Mediacja w postępowaniu dyscyplinarnym prowadzonym wobec członków społeczności akademickiej*, „Forum Prawnicze” 2018, nr 5(49)
- Bieńkowska E., *Mediacja w sprawach karnych. Stan prawny na 1 września 2011 r. – materiały promocyjne*, Warszawa 2011
- Cieślak M., *Polska procedura karna*, Warszawa 1984
- Czarnecki P., *Rola pełnomocnika pokrzywdzonego w toku mediacji w sprawach karnych*, (w:) *Rola reprezentantów stron w postępowaniach sądowych*, Kraków 2019
- Czarnecki P., *Status obwinionego w postępowaniach dyscyplinarnych w polskim systemie prawnym*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2017, nr 4
- Czerwińska D., *Uwzględnienie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego jako cel procesu karnego w świetle Konstytucji RP i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Ius Novum” 2020, nr 1
- Dudka K., *Odpowiedzialność dyscyplinarna oraz zakres stosowania przepisów k.p.k. w postępowaniu dyscyplinarnym wobec nauczycieli akademickich*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2007, t. IX
- Dudka K., *Stosowanie przepisów k.p.k. w postępowaniu dyscyplinarnym w stosunku do nauczycieli akademickich*, (w:) P. Hofmański (red.), *Węzłowe problemy procesu karnego*, Warszawa 2010
- Dudzic B., *Pokrzywdzony w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich (wybrane kwestie)*, (w:) C. Kulesza, A. Sakowicz (red.), *Ewolucja polskiego wymiaru sprawiedliwości w latach 2013–2018 w świetle standardów rzetelnego procesu*, Białystok 2019
- Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013
- Giętkowski R., *Rzecznicy dyscyplinarni postulują zmiany*, „Forum Akademickie” 2016, nr 6
- Mętlewicz M., *Pokrzywdzony? Nie znam!*, „Forum Akademickie” 2011, nr 2
- Nowikowski I., (w:) C. Kulesza (red.), *Strony i inni uczestnicy postępowania karnego. System prawa karnego procesowego*, t. VI, Warszawa 2016
- Patyra S., (w:) M. Czuryk, M. Karpiuk, J. Kostrubiec (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym po nowelizacji. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2015
- Skrętowicz E., (w:) R. Kmieciak, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2009
- Sroka T., *Przestępstwo jako przewinienie dyscyplinarne w perspektywie celów postępowania dyscyplinarnego wobec studentów*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, z. 1
- Świda Z., *Problemy proceduralne w postępowaniu dyscyplinarnym wobec nauczycieli akademickich*, (w:) I. Nowikowski (red.), *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, Lublin 2007
- Wroński M., *Uprawnienia poszkodowanych*, „Forum Akademickie” 2011, nr 12
- Żurek J., *Uprawnienia pokrzywdzonego w postępowaniu dyscyplinarnym*, „Forum Akademickie” 2016, nr 10